

Dede Efendi ve Türk 'modernizma'sı

HASAN BÜLENT
KAHRAMAN

Yanılmıyorsam 1996'yi ölümünün yüz ellinci yılı nedeniyle Dede Efendi'ye adamayı CHP'li Kültür Bakanı Fikri Sağlar düşünmüştü. Birkaç ay sonra

bu bakanlık 'sağcı' bir partinin eline geçti. Şimdi görüyoruz ki, bu iktidar, tüm iddiasına karşın Dede Efendi'nin adına, yapıtına uygun herhangi bir çalışma gerçekleştirememiştir.

İster sağdan, isterse soldan olsun iktidarların geçmiş kültür birikimini 'dönüştürerek yeniden kurma'ya başlayamaması ancak Türk 'modernizması'nın yanlış kurucu mantığıyla, onun sınırsız egemenliğiyle açıklanabilir. Bu mantık akli araçsal, bilgiyi kurumsal, yöntemi tekil hale getirerek, toplumu bir merkez çevresinde kalarak, onu, dolayısıyla iktidarını elinde tutan bir avuç seçkinin tercihi doğrultusunda zorla, baskıyla dönüştürmeyi amaçlıyordu. Jön Türkler, İttihat ve Terakki ve CHP çizgisindeki tarihsel gelişme bu mantığı ve kabulleri ikinci bir yönelimle bütünleştirmişti: Uygarlık - kültür çatışması.

Sanılıyordu ki, Batı'nın uygarlığı alınır fakat kültür, yerel bir ölçekte tutulursa sorun çözülebilir, hem modern hem ulusal olan bir sentez sağlanabilirdi. Oysa, şimdi artık biliyoruz ki, bu yalnızca bizim değil, sadece belli bir modernleşme isteminin neredeyse evrensel tercihidir ve daha birçok ülke bu yoldan geçmiş fakat tümü de aynı sonuçla karşılaşmıştır: Bir sonuç, ama elde edilmek istenenden çok farklı bir yerde 'tebellür' eden bir sonuç.

Bu sonucun bir göstergesi olarak ölümünün yüz ellinci yılındaki Dede Efendi de içlerinde, tüm bir klasik Türk musikisi ve tüm bir geçmiş birikim büyük bir unutuşa boğulup, yitip giderken buradan hareketle üstünde durup düşünülmesi gereken başka bir nokta var: Tarih, uygarlık, bellek ilişkisi.

Türkiye'nin tam da Dede Efendi'nin yaşamından bu yana (1777 - 1846) yaşamakta olduğu modernizma serüveninin pahası belleğini yitirmesidir.

Toplum, dönüştürülürken, bu, bilinçle seçilmiş bir olguydu ve sanılıyordu ki, 'anımsamanın' yerini 'bilgi' alırsa o 'yeni' uygarlık daha rahat kurulacaktır. Oysa, insan, yaşadıkları ya da bildikleriyle değil, çoğu kez anımsadıklarıyla vardır ve bu, tarihin güdüklüğüne verilmiş en önemli cevaptır. Çünkü tarih hiçbir zaman anımsamanın ve belleğin içinden değil daima bir unutuşun ve bilginin üstünden yazılır. Her bilmek de bir unutuşa tekabül eder, hatta onu dayatır.

Türkiye'de yaşayan 'modern' insan her zaman tarihin belleği olmaya itildi ve o kimliği kabul etti, ama kendi benliğindeki belleğin tarihini tanıma olanağını hiçbir vakit bulamadı. Eğer bunu başarabilirse yitik benini 'geçmiş zaman ardında' değil, sınırları kendi belleği ve geçmiş birikiminden başlayan büyük bir kültür coğrafyasının içinde arayabilir.

Halbuki, Türkiye modernizminin içinde bir medeniyetçilik oyunu oynadı. Uygarlık kavramını bilmeyerek ve yok sayarak yeni bir kültür yapısı kurmaya çalıştı. Bu yapının teknoloji bağlamında gelişmesi, tepeden tırnağa 'yeni' ve özgün olması istendi. Bu 'endişe' çok önemli bir yöntem hatasına yol açtı.

Eğer öyle bir sonuç isteniyorsa yapılması gereken gelenekselden uzaklaşmak, tarihsel dönmeğe, geçmiş birikimi geleneksel olmaktan çıkarıp tarihselleştirmekti. Yani, onu bilginin bir aracı, bir malzemesi yapmak gerekiyordu. Bunun modernizmle ters düşen bir yanı yok. Çünkü, modernizmin karşı olduğu tarihsellik ya da tarihsel olan değil, geleneksel olandır. Tüm bir modernizm tarihi bu mantık üstüne oturmuştur.

Oysa Türkiye tarihselden kaçınıp gelenekselli modernleştirmeye çalışınca kendi ayaklarına zincir vurdu; yitik bir belleğin içinde yaşayan insan var oluşunu bu boşluğu doldurduğu ve şimdi 'arabesk' denilen popüler kültürde aradı.

Hiçbir iktidar da bunu aşacak gücü bulamıyor, aslında apaçık duran yöntemi 'keşfedemiyor'.

Yahya Kemal, İtri için "Ulemamız da bilmiyor kimdi" demişti. Onu, Dede Efendi'yi tüm bir Türk musikisini geçmiş birikimin öteki boyutlarını bugün de bilmiyoruz. Gene Yahya Kemal, İtri'yi düşünerek "Güneş doğmadan mavileşmiş Boğaz'dan / Neva - Kar açılısın bütün ses ve sazdan" diyordu.

İtri'nin ya da Dede Efendi'nin ve daha yüzlerce sinin, 'mutantan' musikinin açılmasını belli ki daha çok bekleyeceğiz.